

UDK:631.6:950(575)

Abduxoliq MINGNOROV,
Toshkent davlat pedagogika universiteti professori v.b., tarix fanlari doktori
E-mail: mingnorov62@mail.ru

PhD E. Radjapov taqrizi asosida

O‘ZBEKISTONDA O‘TKAZILGAN YER-SUV ISLOHOTINING DAVRIY MATBUOTDA YORITILISHI

Аннотация

Bolsheviklar hokimiyat tepasiga kelgach, milliy respublikalar, xususan O‘zbekistonda ham hukmronligini yanada mustahkamlash maqsadida turli xil islohatlarni amalga oshira boshladilar. O‘zbekistonda o‘tkazilgan yer-suv islohati shular jumlasidan hisoblanadi. Ushbu islohat mahalliy xalq uchun bo‘lmay balki, bosqinchilik siyosatini olib borayotgan bolsheviklar manfaati uchun hizmat qilar edi. Bu jarayonlar, manbalardan bir hisoblangan davriy matbuot materiallari orqali ochib berildi.

Kalit so‘zlar: Harbiy kommunizm, yangi iqtisodiy siyosatning, qurultoy, yer fondi, quloqlashtirish, chorikor.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ЗЕМЕЛНО-ВОДНОЙ РЕФОРМЫ В УЗБЕКИСТАНЕ ОСВЕЩЕНИЕ В ПРЕССЕ

Аннотация

Когда к власти пришли большевики, они стали проводить различные реформы, чтобы еще больше укрепить господство национальных республик, особенно в Узбекистане. Одной из них была земельно-водная реформа в Узбекистане, этого реформа не обращалась к народу, обращалась только к большевику, то есть больше интересов был для большевиков. Через периодических изданий раскрывается этого реформа.

Ключевые слова: Военный коммунизм, новая экономическая политика, съезд, земельный фонд, оглушение, хорикор.

COVERAGE OF LAND-WATER REFORM IN UZBEKISTANIN THE PERIODIC PRESS

Annotation

When the Bolsheviks came to power, they began to carry out various reforms in order to further strengthen the dominance of the national republics, especially in Uzbekistan. The land-water reform in Uzbekistan is one of them. This reform was not for the benefit of the local people, but for the benefit of the Bolsheviks, who were pursuing a policy of aggression. These processes were disclosed through the periodic press which was considered one of the sources.

Key words: Military communism, new economic policy, congress, land fund, deafening, chorikor.

Kirish. Sovet hokimiyati butun mamlakatda ochlik girdobiga uchragan qizil armiya va ishchilar sinfini oziq-ovqat bilan ta'minlash harakatini "harbiy kommunizm" siyosati deb nomladi. "Harbiy kommunizm" siyosati ayni vaqtda inqilobni va sovet davlatini harbiy yo'l bilan himoya qilish va sotsializm qurish usuli sifatida bolsheviklar tomonidan o'rtaga tashlangan siyosat edi[1]. Yangi iqtisodiy siyosatning natijasida bolsheviklar Turkistonda ham yer-suv islohotini amalga oshiradi. Bu harakatlar davriy matbuotda keng yoritib borilgan edi.

1925 yil noyabr-dekabr oylarida "O'zbekiston kommunistlar firqasining ikkinchi qurultoyi [2]" bo'lib o'tadi. Bu davriy matbuot sahifalarida yetarli tarzda yoritilib borildi. Qurultoyda "yer-suv islohoti to'g'risida" dekret qabul qilindi. O'zbekistonda yer-suv islohotini ikki bosqichda amalga oshirish rejalashtirildi. Birinchi bosqichda Samarqand, Toshkent va Farg'ona viloyatlarida amalga oshirish nazarda

tutildi. Bu islohot joylardagi tayyorgarlik darajasiga qarab uch bosqichda amalga oshiriladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Turkistonda Bolsheviklarning agrar siyosati yer-suv munosabatlarida xususiy mulkchilikni tugatib, kollektiv xo'jaliklarni tashkil qilishga qaratilgan harakat edi. Shuning uchun bolsheviklar oktyabr to'ntarishining dastlabki kunlaridan boshlab bu siyosatni amalga oshira bordilar. Yer-suv islohotini amalga oshirish uchun yer tuzish komissiyalari tashkil etiladi. Yer-suv islohoti orqali tortib olingan yerlar bolsheviklar davlatining "Yer fondi"ga o'tkazila boshladi. Bu siyosatdan maqsad kommunistlar boylarni, mulkdorlar sinfini tugatish, ortiqcha yer deb hisoblagan barcha yerlarni davlat mulkiga aylantirish edi. "1890 yilda Buxoro va Xorazmdan boshqa joylarda 103 ming 695 desyatina, 1900 yilda 234 ming 277 desyatina yerga Amerika paxtasi ekilgan bo'lsa, 1910 yilda 332 ming desyatina, 1915 yilda 533 ming 771 desyatina yerga paxta ekildi.

1917 yilda	339ming 401 desyatina
1918 yilda	80 ming desyatina
1919 yilda	70 ming desyatina
1920 yilda	60 ming desyatina
1921 yilda	58 ming desyatina
1922 yilda	51 ming 428 desyatina

1922 yildan keyin paxta ekish asta-sekin o'sa boshladi. 1923 yilda 147 ming desyatina, 1924 yilda esa 303 ming desyatina yerga paxta ekildi" [3]. Yangi iqtisodiy siyosatga o'tilishi va matlubot kooperatsiyasining xo'jalik hisobiga o'tkazilishi munosabati bilan 1924 yildan boshlab kooperativlar va ularning a'zolari asta-sekin ko'paya boshladi. "Paxta Qo'mitasi tomonidan qishloqlarda 500 ta kooperativ ochiladi. Paxtachi dehqonlarga beriladigan qarzlilar shu kooperativlar orqali tarqatilib, kooperativlar dehqonlar uchun kerak bo'lgan narsalarni ta'min qilish chorasini ko'radi. Biroq, dehqonlar paxta Qo'mitasiga beriladigan miqdordan oshgan paxtalarni ham paxta Qo'mitasiga berishi shart qilindi" [4], – deb belgilab qo'yildi.

Tahlil va natijalar. Yer-suv islohoti 1920 yil boshlarida boshlangan bo'lsada, keyinchalik bu jarayon yanada avj ola boshladi. Davriy matbuotda juda ko'plab "yer-suv islohoti" [5], ga oid materiallar bor. "Bu masala birinchi bor 1918 yil sho'rolarning oltinchi qurultoyida ko'tarilgan edi. Ammo bu harakat ilgari siljimagan" [6], edi.

1925 – 1929 yillardagi yer-suv islohoti ommaviy jamoalashtirish (kollektivlashtirish) jarayonlari o'z navbatida respublikamizda ham "quloqlashtirish" siyosatini ma'lum darajada boshlab bergan holat ekanligi bilan belgilanadi. Yer islohoti o'zining butun mazmun mohiyati bilan kommunistlarning badavlat xo'jaliklarni cheklashga va

qishloqda sinfiy kurashni avj oldirib, respublikada o'z movqellarini yanada mustahkamlab olishga qaratilgan harakatlardan biri edi. Kommunistik partiyaning ushbu islohotlarni o'tkazishdan maqsadi kambag'al dehqonlarni yer bilan ta'minlab, ularning iqtisodiy ahvolini yaxshilash bo'lmay, balki shu jarayon orqali qishloqda ham sotsialistik jamoa xo'jaligini shakllantirishdan iborat edi. Kommunistlar dehqonlarni yerga, mehnat asboblarga, ish hayvonlariga, qolaversa, mablag' masalalarini hal qilish uchun kerak bo'ladigan kreditga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish orqali aholini sotsialistik jamoa tizimiga bog'lab qo'ya boshladilar.

Yer islohoti to'g'risida "Qizil O'zbekiston" gazetasi shunday yozadi: "Yer islohotining amaliy ishlari 6 dekabrda boshlandi. 16 yanvargacha to'plangan ma'lumot bo'yicha yer islohoti o'tkazilayotgan uch viloyatda 423 ta katta boylar ro'zg'ori tugatildi. Ulardan 140 726 tanob yer olingan. Bu ro'zg'orlardan 1 466 ta bosh yirik mol, 2 408 ta uy asboblari olingan. Farg'ona viloyatida 365 ta katta savdogar ro'zg'orlari tugatildi. Ulardan 12 209 tanob yer olingan. Farg'ona viloyatida 305 ta ro'zg'ordan 21 322 tanob yer, 118 ta mol olingan. Samarqand viloyatida 171 ta ro'zg'ordan 10 322 tanob yer, 218 bosh mol olingan. Toshkent viloyatida yanvarning yarmigacha 120 ta katta boylar ro'zg'ori tugatilib, ulardan quyidagi narsalar olinadi:

Yer islohoti munosabati bilan tortib olingan mol-mulk hisobi	Yangi tuzilgan chorikor ro'zg'orlariga tortib olin gan mol-mulknii tarqatil gan mol-mulk hisobi	Yer islohoti kompa niyasi orqali o'zlashtirib olgan mol-mulk hisobi.
8 282 desyatina yer	2 280 desyatina yer	6002 desyatina yer
334 ta ot	86 ta ot	248 ta ot
651 ta ho'kiz	193 ta ho'kiz	458 ta ho'kiz
6 ta tuya	Tarqatilmadi	6 ta tuya
24 ta eshak va xachir	Tarqatilmadi	24 ta eshak va xachir
128 ta arava	31 ta arava	97 ta arava
39 ta mujik arava	8 ta mujik arava	31 ta mujik arava
96 ta rus omochi	16 ta rus omoch	80 ta rus omoch
308 ta omoch	109 ta omoch	199 ta omoch
158 ta mola	30 ta mola	128 ta mola
14 ta ekish mashinasi	Tarqatilmadi	14 ta ekish mashinasi
55 ta shamol mashinasi	3 ta shamol mashina	52 tashamol mashina
25 ta mashina o'roq	8 ta mashina o'roq	17 ta mashina o'roq
8 ta yanchiydigan mashina	1 ta yanchiydigan mashina	7 ta yanchiydigan mashina

"Jizzax tumanida 15 yanvargacha 6 ta katta boylarning ro'zg'orlari tugatilib, ulardan 306 desyatina suvlik yer, 70 desyatina suvsiz yer, 12 ta ot, 30 ta ho'kiz, 1 ta eshak, 15 ta omoch, 2 ta mola, 1 ta shamol mashina, 1 ta mashina o'roq, 2 ta rus omochi, 6 ta ketmon, 8 ta o'roq, 3 ta egar, 2 ta arava olingan. Yana o'zlarini ishlamaydigan 17 ta ro'zg'ordan (ko'pi 3-darajali savdogarlar) 137 desyatina suvlik yer, 16 desyatina suvsiz yer, 7 ta ot, 14 ta ho'kiz 2 ta eshak majburiy sotirib olindi. Normadan ortiq yerlari bo'lgan 2 ta ro'zg'ordan 48 desyatina yer olingan. Kommissiya ish boshlaganidan biri 84 ta ro'zg'orga 415 desyatina suvlik yer, 16 desyatina suvsiz yer, 2 ta ot, 20 ta ho'kiz 7 ta omoch, 1 ta arava berilgan" [7].

Agar keltirilgan manbaga e'tibor qaratadigan bo'lsak, kambag'al dehqonlarga tarqatilgan narsadan ko'ra bolsheviklar o'zlashtirib olganliklarini ko'rish mumkin. Masalan, 19 ta ot olib qo'yilgan bo'lsada, kambag'allarga 2 nafarini berib 17 nafarini o'zlashtirib olganlar. 44 ta ho'kiz olingan bo'lsada 20 nafarini tarqatib, 24 nafarini olib qolganlar. Bunday misollarni yana davom ettirish mumkin.

"Qizil O'zbekiston" gazetasining 1926 yil 29 yanvar sonida yer islohotiga oid quyidagicha ma'lumot berilgan: "Farg'ona yer islohoti viloyat komissiyasining o'n kunlik (7yanvardan 16yanvargacha)jishida viloyat yer islohoti komissiyasining a'zolari 10 kunda 20ta rayonni tekshirib 17

yanvargacha butun viloyatda 684 ta ot, 6 ta tuya, 49 ta arava, 14 ta ot-arava asboblari majburiy sotirib olingan. Butun Farg'ona viloyatida 1926 yil 14 yanvargacha 960 ta savdogarlar ro'zg'oridan 29,404 tanob yer hamda 314 ta katta boylar ro'zg'oridan 9 138 tanob yer, 478 ta ot, 889 ta ho'kiz, 8 ta eshak, 906 ta ketmon, 818 ta omoch, 681 ta o'roq, 34 ta tesha, 99 ta mola, 68 ta ot-arava asbobi, 339 ta arava, 10 ta temir panshaxa, 59 ta xodi, 124 ta egar, 3 ta shamol mashinasi, 8 ta ekish mashinasi musodara qilindi.

Endi esa tashkil qilingan xo'jaliklarga berilgan asbob-anjomlar xususidagi ma'lumotlarga e'tibor qaratamiz:

"9,977 ta chorikor ro'zg'orlari o'rmashtirilib, ularga 82,816 yarim tanob yer, 140 ta ot, 249 ta ho'kiz, 8 ta eshak, 267 ta ketmon, 175 ta omoch, 119 ta o'roq, 34 ta tesha, 68 ta ot-arava asbobi, 113 ta arava, 28 ta mola, 10 ta panshaxa, 26 ta xodi, 107 ta egar, 3 ta shamol mashinasi, 8 ta ekish mashinasi berilgan" [8].

Agar yuqorida keltirilgan ma'lumotlar e'tibor bilan tahlil qilinadigan bo'lsa, yer islohoti kompaniyasi ostida bolsheviklar hukumatining O'zbekistonda o'tkazgan talonchilik, bosqinchilik siyosati yanada aniqroq namoyon bo'ladi. Bolsheviklarning o'z manfaatlarini uchun o'zlashtirib olgan mulk quyidagi ko'rinishdan iborat:

Yer islohoti orqali tortib olingan mol-mulk hisobi	Yangi tuzilgan chorikorlar ro'zg'origa tarqatilgan mol-mulk hisobi	Bolsheviklar o'zlash tirib olgan mol-mulk hisobi
--	--	--

165,927 tanob yer	82,816,5 tanob yer	83,111,5 tanob yer
478 ta ot	140 ta ot	338 ta ot
889 ta hukiz	249 ta hukiz	640 ta ho'kiz
8 ta eshak	8 ta eshak	0
906 ta ketmon	267 ta ketmon	639 ta ketmon
818 ta omoch	175 ta omoch	643 ta omoch
681 ta o'roq	119 ta o'roq	562 ta o'roq
34 ta tesha	34 ta tesha	0
68 ta ot-arava	68 ta ot-arava anjomi	0
339 ta arava	113 ta arava	226 ta arava
99 ta mola	28 ta mola	71 ta mola
10 ta panshaxa	10 ta panshaxa	0
59 ta jodi	26 ta jodi	33 ta jodi
124 ta egar	107 ta egar	17 ta egar
3 ta shamol mashina	3 ta shamol mashina	0
3 ta ekish mashina	3 ta ekish mashina	0

Xulosa va takliflar. O'zbekistonda o'tkazilgan yer-suv islohoti sovet hokimiyatining respublikadagi xususiy xo'jaliklarni tugatishdagi asosiy qadam bo'ldi.

Bolsheviklar O'zbekistonda yer-suv islohotini o'tkazishi orqali:

-birinchidan, mahalliy boy va o'ziga to'q oilalarni tugatishda kambag'al tabaqalar harakatlaridan foydalandilar;

-ikkinchidan, kommunistlar boy oilalarni o'ziga to'liq tobe qilish uchun ular bilan o'rta hol va kambag'al oilalar o'rtasida ziddiyat chiqarishga intildi;

-uchinchidan, bolsheviklar o'zlarini doimo kambag'allarning himoyachisi sifatida ko'rsatishdi;

-to'rtinchidan, kommunistlar yer islohotini turli xil me'yorlar orqali (boylar, mushtumzo'rlar, savdogarlar, oshiqcha yeri borlar, yashirib qo'yilgan yerlar, egasi ma'lum bo'lmagan yerlar va x.k) o'tkazib, ularning mulklarini tortib olganlar;

-beshinchidan, kommunistlar tortib olingan boylklarning ma'lum qisminigina xalqqa berib, asosiy qismini o'zlashtirganliklarini manbalar tasdiqlab turibdi.

ADABIYOTLAR

1. Harbiy kommunizm" siyosati nazariyasi va amaliyoti // O'zbekiston tarixi. 1-kitob. – Toshkent, 2019. – 244 b.
2. Qizil O'zbekiston. – 1925. – №286; – №288; – №290; – №292; – №293; – №294;
3. Paxta haftasi tashviqot kompaniyasir uchun tezislar // Qizil O'zbekiston. – 1925. – № 53
4. Paxtachilik // Turkiston. – 1924. – №249.
5. Yer islohoti // Qizil O'zbekiston. – 1925. – № 242; Yer islohoti to'g'risida // Qizil O'zbekiston. – 1925. –№243,244; Yer islohoti to'g'risida A.Ikromov ma'ruzasi // Qizil O'zbekiston. – 1925. – №290; Yer islohoti va qo'shchilar // Qizil O'zbekiston. – 1925. –№ 246; Yer islohoti inqilobiy bir masaladir.1925. – № 290; Yer islohoti va ruhoniylar.1925. – № 292; Yer islohotining o'tkazish kompaniyasi.1925. – №293; Yer islohoti va paxtachilik 1926. – № 30(345) Farg'onada yer islohoti tamom bo'ldi.1926. – №31(346); Yer islohoti amalda bo'lsin // Turkiston. – 1924. – № 220.
6. Masalaning tarixi // Qizil O'zbekiston. – 1925. – № 290.
7. Yer asboblari bilan olindi // Qizil O'zbekiston. – 1926. – №22 (337)
8. Tuman,kent va qishloqlarimizda yer islohotining borishi// Qizil O'zbekiston. – 1926. – №25